CIVIL SERVICES (MAIN) EXAM-2022

संस्कृतम्

प्रथमं प्रश्नपत्रम्

(साहित्यम्)

CIVIL SERVICES (MAIN) EXAM-2022

समयः होरात्रयम् (घंटा-त्रयम्) | पूर्णाङ्काः 250

प्रश्नपत्र-सम्पृक्ताः विशेषनिर्देशाः

कृपया प्रश्नोत्तरलेखनपूर्वं निम्नलिखितनिर्देशाः सावधानतया पठनीयाः

खण्डद्वयेषु विभाजिताः **अष्ट**-प्रश्नाः।

परीक्षार्थिभिः **पञ्चैव** प्रश्नाः समाधेयाः।

प्रश्नसंख्या **1** तथा **5** अनिवार्ये। शेषप्रश्नेषु **त्रयाणां** समाधानं प्रदेयम्। तत्र प्रत्येकखण्डात् **एकम्** अवश्यं करणीयम्।

प्रत्येकप्रश्नस्य तस्य भागस्य च अङ्काः तत्रैव निर्दिष्टाः।

प्रश्नसंख्या **1**, **5** तथा **8** **संस्कृतभाषयैव** समाधेयाः। शेष-प्रश्नानां समाधानं यथेच्छं संस्कृतभाषया अथवा **प्रवेशपत्रे** स्वीकृत-भाषया करणीयम्। संस्कृतभाषा देवनागरी-लिप्या एव लेखनीया।

प्रश्नोत्तरस्य शब्दसीमा यदि निर्धारिता तर्हि सा सीमा पालनीया।

प्रश्नक्रमानुसारमेव क्रमेण प्रश्नोत्तराणि प्रदेयानि। यदि उत्तरपुस्तिकायां किमपि पृष्ठं रिक्तं (अलिखितं) स्यात् तर्हि तत्र स्पष्टरूपेण अनुलोम-विलोमरेखा (×) विधेया। अंशतः प्रदत्तं प्रश्नोत्तरमपि संपूर्णप्रश्नोत्तरवत् परिगणितं भविष्यति।

SANSKRIT

PAPER—I

(LITERATURE)

Time Allowed : Three Hours | Maximum Marks : 250

QUESTION PAPER SPECIFIC INSTRUCTIONS

Please read each of the following instructions carefully before attempting questions

There are EIGHT questions divided in TWO Sections.

Candidate has to attempt FIVE questions in all.

Question Nos. **1** and **5** are compulsory and out of the remaining, THREE are to be attempted choosing at least ONE question from each Section.

The number of marks carried by a question/part is indicated against it.

Question Nos. **1**, **5** and **8** must be answered in SANSKRIT and the remaining questions must be answered either in SANSKRIT or in the medium authorized in the Admission Certificate. Answer written in SANSKRIT must be in Devanagari script.

Word limit in questions, wherever specified, should be adhered to.

Attempts of questions shall be counted in sequential order. Unless struck off, attempt of a question shall be counted even if attempted partly. Any page or portion of the page left blank in the Question-cum-Answer Booklet must be clearly struck off.

खण्ड—A / SECTION—A

1. अधोलिखिताः सर्वे प्रश्नाः संस्कृतभाषया समाधेयाः —

Answer all of the following (to be written in Sanskrit language) :

(a) अधोनिर्दिष्टाः सर्वे प्रश्नाः संस्कृतभाषया समाधेयाः — 1×10=10

(i) 'च, त, प' वर्णानाम् उच्चारणस्थानानि लेख्यानि।

(ii) 'बालः घटं पश्यति'—वाच्यपरिवर्तनं क्रियताम्।

(iii) 'इण्' प्रत्याहारान्तर्गताः वर्णाः लेखनीयाः।

(iv) सवर्णसंज्ञा-विधायकं सूत्रं व्याख्यायताम्।

(v) 'तेन वनशोभा दृश्यते'—वाच्यपरिवर्तनं क्रियताम्।

(vi) 'उपशरदम्' इत्यत्र विग्रहपूर्वकं समासनाम लिखत।

(vii) 'हरे + अव' इत्यत्र सूत्रोल्लेखपूर्वकं सन्धिकार्यं विधेयम्।

(viii) 'चित्रगुः' इत्यत्र विग्रहपूर्वकं समासनाम लिखत।

(ix) 'अम्' प्रत्याहारान्तर्गताः वर्णाः लेखनीयाः।

(x) 'नीलम् उत्पलम्' इत्यत्र समासनामोल्लेखपूर्वकं समासो विधेयः।

(b) अधोलिखितेषु वाक्येषु रेखाङ्कितपदेषु सूत्रोल्लेखपूर्वकं विभक्तिप्रयोगः संस्कृतभाषया निर्णेयः — 2×5=10

(i) <u>फलं</u> भुञ्जानो <u>कीटं</u> भुङ्क्ते।

(ii) <u>जटाभि</u>स्तापसः।

(iii) <u>देवदत्ताय</u> शतं धारयति।

(iv) <u>धावतोऽश्वात्</u> पतति।

(v) <u>सर्वस्मि</u>न्नात्मास्ति।

(c) अधोलिखितानां सूत्राणामर्थोदाहरणानि संस्कृतेन 3-4 पंक्तिभिः लेख्यानि— 2×5=10

(i) मुखनासिकावचनोऽनुनासिकः

(ii) उरण् रपरः

(iii) अव्ययीभावे चाऽकाले

(iv) नदीभिश्च

(v) जनिकर्तुः प्रकृतिः

(d) संस्कृतव्याकरणशास्त्रे समासमाश्रित्य निबन्धो लेख्यः। 10

(e) बाह्यप्रयत्नानां स्वरूपं विवेचनीयम्। 10

2. अधोलिखिताः सर्वे प्रश्नाः समाधेयाः —

Answer all of the following :

(a) वैदिकसंस्कृतलौकिकसंस्कृतयोः को भेदः? भाषाविज्ञानदृष्ट्या विविच्यताम्। 20

What is the difference between Vedic Sanskrit and Classical Sanskrit? Explain according to linguistic point of view.

(b) संस्कृतकाव्यशास्त्रे रससिद्धान्तस्य महत्त्वं किम्? सविस्तरं समालोच्यताम्। 15

What is the importance of 'रससिद्धान्त'? Explain and elaborate.

(c) आकृतिमूलकवर्गीकरणस्य स्वरूपं विवृणुत। 15

Discuss the structure of 'आकृतिमूलकवर्गीकरण'.

3. अधोलिखिताः सर्वे प्रश्नाः समाधेयाः —

Answer all of the following :

(a) ''मेघे माघे गतं वयः''—उक्तिरियं समीक्ष्यताम्। 10

''मेघे माघे गतं वयः''—Examine critically this statement.

(b) संस्कृतनाट्यपरम्परायाः उत्पत्तिविकासयोः समीक्षा कार्या। 15

Examine critically the origin and development of Sanskrit 'नाट्यपरम्परा'.

(c) ''यदिहास्ति तदन्यत्र यन्नेहास्ति न तत् क्वचित्''—उक्तिरियं विविच्यताम्। 15

''यदिहास्ति तदन्यत्र यन्नेहास्ति न तत् क्वचित्''—Explain this statement.

(d) 'लक्षणा' कतिविधा? तस्याः स्वरूपं सोदाहरणं प्रतिपाद्यताम्। 10

What are the types of 'लक्षणा'? Explain with examples the characteristics of 'लक्षणा'.

4. अधोलिखिताः सर्वे प्रश्नाः समाधेयाः —

Answer all of the following :

(a) ''रम्या रामायणी कथा''—उक्तिमिमां विमृशत। 20

''रम्या रामायणी कथा''—Justify this statement.

(b) ''उत्तरे रामचरिते भवभूतिर्विशिष्यते''—सोदाहरणं भणितिमिमां विशदयत। 15

''उत्तरे रामचरिते भवभूतिर्विशिष्यते''—Substantiate this statement with illustrations.

(c) संस्कृतकाव्यशास्त्रे प्रतिपादिताः 'काव्यहेतवः' विवेचनीयाः। 15

Elucidate 'काव्यहेतवः' as explained in Sanskrit poetics.

खण्ड—B / SECTION—B

5. अधोलिखिताः सर्वे प्रश्नाः संस्कृतभाषया समाधेयाः — 10×5=50

Answer all of the following (to be written in Sanskrit language) :

(a) षोडशसंस्काराणां नामोल्लेखपूर्वकं कोप्येकः संस्कारः विवेचनीयः।

(b) पुरुषार्थचतुष्टयमाश्रित्य निबन्धो लेख्यः।

(c) भारतीयज्ञानपरम्परायां वराहमिहिरस्य योगदानं समीक्ष्यताम्।

(d) आश्रमव्यवस्थायाः वैशिष्ट्यं निरूप्यताम्।

(e) स्थापत्यकलाक्षेत्रे प्राचीनभारतस्य योगदानं वर्णयत।

6. अधोलिखिताः सर्वे प्रश्नाः समाधेयाः —

Answer all of the following :

(a) श्रीमद्भगवद्गीतायां प्रतिपादितम् आत्मस्वरूपं निरूप्यताम्। 20

Explain the characteristics of Ātman (आत्मन्) according to 'श्रीमद्भगवद्गीता'.

(b) शाङ्करवेदान्तानुसारं ब्रह्मस्वरूपं प्रतिपाद्यताम्। 15

Explain the concept of Brahman (ब्रह्म) according to Śaṅkara-Vedānta.

(c) सांख्यमतानुसारं प्रकृतेः स्वरूपं विवेचयत। 15

Explain the characteristics of 'प्रकृति' according to Sāṁkhya Philosophy.

7. अधोलिखिताः सर्वे प्रश्नाः समाधेयाः —

Answer all of the following :

(a) जैनदर्शनानुसारम् 'अनेकान्तवादः' इति विषयमाश्रित्य निबन्धो लेख्यः। 15

Write an essay on 'अनेकान्तवादः' as propagated in Jaina Philosophy.

(b) योगदर्शने प्रतिपादितम् 'अष्टाङ्गयोगं' सविस्तरं वर्णयत। 20

Explain 'अष्टाङ्गयोग' according to Yoga Philosophy.

(c) बौद्धदर्शनस्य 'विज्ञानवादं' विविच्यताम्। 15

Describe the 'विज्ञानवाद' according to Buddhist Philosophy.

8. अधोलिखिताः सर्वे प्रश्नाः संस्कृतभाषया समाधेयाः —

Answer all of the following (to be written in Sanskrit language) :

(a) अधोलिखितं सन्दर्भं सम्यगवधार्य तदधस्तात् पृष्टानां प्रश्नानामुत्तरं देवनागरीलिप्या **स्वेन संस्कृतेन** दीयताम्। प्रत्येकमुत्तरं *3-4* पंक्तिभिः भवेत्— 5×5=25

भवतः सफलतायै जगत् भवतः आदरं कुर्यात्। साफल्यस्य किमपि विवरणम् अपेक्षितं न भवति। तथा च वैफल्येन तु विवरणं न अनुमन्यते। परं भवतः आत्मगौरवभावना तावती अपेक्षिता यत् सफलता वा भवतु विफलता वा तेन भवतः आत्मविश्वासः कदापि नष्टः न भवेत्। यदि भवान् 10% अवसरेषु सफलः भवति तर्हि भवान् सम्यगेव कुर्वन् अस्ति इति मन्तव्यम्। यदि भवान् सर्वदा शतप्रतिशतं सफलः एव भवति तर्हि भवता स्वमुद्दिश्य प्रश्नः कर्तव्यः यत् 'मया पर्याप्तमात्रायाम् अपायाह्वानं (risk) स्वीक्रियमाणम् अस्ति उत न' इति। यदि भवान् पर्याप्तमात्रायाम् अपायाह्वानं स्वीकुर्वन् नास्ति तर्हि भवान् बहून् अवसरान् त्यक्तवान् इत्यर्थः। सम्यक् चिन्तयन्तु परन्तु महत् पदं निक्षिपतु। यदि कश्चन दोषः भवति तर्हि ततः पाठं पठतु। जीवनं भवतः उपरि सर्वविधमालिन्यं क्षिपेत्। कौशलं नाम भवता तेन अधः पातितेन न भवितव्यम्। वयं गभीरतमकूपेभ्यः अपि बहिः आगन्तुं शक्नुयाम—अस्थगनेन, प्रयत्नस्य अत्यागेन च। मालिन्यम् उज्जहातु। पदमेकम् उपरि निदधातु।

(i) आत्मगौरवभावनया किं भवितुमर्हति?

(ii) स्वमुद्दिश्य कः प्रश्नः कर्तव्यः?

(iii) अपायाह्वानस्य स्वीकरणं किमर्थम् आवश्यकम्?

(iv) कुतः पाठः स्वीकरणीयः?

(v) गभीरतमकूपेभ्यः कथं बहिः आगन्तुं शक्नुयाम?

(b) अधोलिखितं सन्दर्भं सम्यगवधार्य तदधस्तात् पृष्टानां प्रश्नानामुत्तरं देवनागरीलिप्या **स्वेन संस्कृतेन** दीयताम्। प्रत्येकमुत्तरं *3-4* पंक्तिभिः भवेत्— 5×5=25

संस्कृतकक्षासु भाषारूपेण संस्कृतभाषायाः प्रयोगेण संस्कृतस्य लाभः। प्रयोगे अकृते सः लाभः नास्ति इति तावदेव खलु इति प्रश्नः भवेत्। अलाभः इति केवलं न, हानिः अपि भवति। संस्कृतस्य भाषारूपेण अप्रयोगेण अन्यभाषाप्रयोगेण च छात्राणां मनसि संस्कृतं कठिनं तया भाषितुं अशक्या, सा निर्जीवा इत्यादयः भावनाः दृढतराः भवन्ति। तादृशभावनिर्माणे वयमेव कारणीभूताः भवामः। एवम् अप्रयोगेण न केवलम् अलाभः अपितु संस्कृतभाषायाः हानिः एव। एवं संस्कृतकक्षासु अन्यभाषाप्रयोगः नाम संस्कृतभाषायाः ह्रासस्य मार्गकल्पनम् इव। अतः संस्कृतकक्षासु संस्कृतभाषाप्रयोगः पुण्याय भवेत्, संस्कृतभाषायाः अप्रयोगः अपुण्याय भवेत्। संस्कृतभाषायाः अन्यभाषामाध्यमेन पाठनं कठिनतररूपेण पाठनं दुरवगम्यस्य प्रौढसंस्कृतस्य प्रयोगः च संस्कृतस्य पातनाय इव। संस्कृतभाषायाः संस्कृतभाषामाध्यमेन पाठनम्, आकर्षकपद्धत्या पाठनम्, सरलतमसंस्कृतस्य प्रयोगः च भाविसंस्कृतभवनस्य एकैकस्याः इष्टिकायाः स्थापनम् इव।

(i) संस्कृतकक्षासु संस्कृतभाषायाः अप्रयोगेण कीदृशी हानिः भवति?

(ii) ''संस्कृतभाषाप्रयोगः पुण्याय।'' स्पष्टीक्रियताम्।

(iii) 'संस्कृतं कठिनम्' एतादृशी भावना छात्राणां मनसि कथम् आयाति?

(iv) संस्कृतस्य पातनाय के कारकाः भवन्ति?

(v) संस्कृतभवनस्य एकैकस्याः इष्टिकायाः स्थापनं केन मार्गेण भवितुमर्हति?

★ ★ ★